

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 29-35-69; 28-37-04; 28-90-17

Telex: 816-436

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefax: 29-40-89

BS/472/124/91

KOMU POWODZI SIĘ LEPIEJ, A KOMU GORZEJ?

Komunikat z badań

Warszawa, grudzień 1991 r.

W świadomości społecznej koszty budowy nowego systemu nie są rozłożone równomiernie - niektórzy wyraźnie zyskują, a inni tracą. Zdaniem większości ankietowanych przez CBOS¹ (76%) na zmianach zachodzących w Polsce zyskali właściciele prywatnych zakładów (tab. 1). Co drugi respondent wskazał na lepszą sytuację działaczy byłej opozycji i związku zawodowego "Solidarność". Korzystne zmiany dostrzega się także w sytuacji pracowników centralnej administracji państwowej (43%) i kadry kierowniczej zakładów pracy (21%). Na marginesie warto zwrócić uwagę, że przekonaniu o lepszej sytuacji pracowników administracji państwowej towarzyszy opinia o potrzebie ograniczenia wydatków na tę sferę w związku z brakami w budżecie państwa².

W stosunku do rzemieślników, lekarzy i osób określanych jako "ludzie starej władzy" opinie są wyraźnie podzielone. Odsetki respondentów przekonanych o polepszeniu, stabilizacji i pogorszeniu sytuacji tych grup w porównaniu z okresem sprzed dwóch lat są bardzo podobne. W tym miejscu może warto zwrócić uwagę na różne postrzeganie sytuacji rzemieślników i właścicieli firm prywatnych. Tym pierwszym powodzi się - w ocenie ankietowanych - dwukrotnie gorzej niż powstającej klasie prywatnych właścicieli.

W społecznym odczuciu największe koszty przemian systemowych ponoszą rolnicy indywidualni, robotnicy i nauczyciele. Zdaniem większości badanych sytuacja tych grup w ciągu ostatnich lat wyraźnie się pogorszyła.

¹ Badanie: "Aktualne problemy i wydarzenia" (22) przeprowadzono w dniach 14-19 listopada 1991 r. na 1500-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności kraju.

² Zob. "Opinia społeczna o nowym rządzie i wydatkach budżetowych". Komunikat z badań CBOS, grudzień 1991 r.

Tabela 1

w procentach

Grupy, których sytuacja została poddana ocenie	Rozkład odpowiedzi na pytanie, czy wymienionym grupom powodzi się lepiej, czy gorzej niż dwa lata temu:			
	lepiej	tak samo	gorzej	trudno powiedzieć
Właściciele firm prywatnych	76	10	9	6
Działacze byłej opozycji	52	16	8	24
Działacze "Solidarności"	47	23	12	18
Pracownicy centralnej administracji państwowej	43	28	11	18
Dyrektorzy, kierownicy w przedsiębiorstwach państwowych	41	26	20	13
Rzemieślnicy	32	23	36	9
Lekarze	30	29	33	8
Ludzie starej władzy	28	30	22	20
Pracownicy aparatu byłej PZPR	28	30	23	19
Inżynierowie w przemyśle państwowym	15	29	34	21
Działacze związków branżowych OPZZ	13	34	18	34
Robotnicy wykwalifikowani	13	17	63	6
Nauczyciele	5	13	78	4
Robotnicy niewykwalifikowani	3	10	81	6
Rolnicy	3	6	86	5

Analiza zróżnicowań poglądów ze względu na cechy socjodemograficzne badanych wykazała, że przekonanie o lepszej obecnie niż przed dwoma laty sytuacji właścicieli prywatnych firm jest wyrażane, niezależnie od takich cech badanych, jak: płeć, wiek, miejsce zamieszkania, wykształcenie, sytuacja materialna czy przynależność społeczno-zawodowa. Wyjątkiem są prywatni przedsiębiorcy, a więc sami oceniani, którzy wyraźnie rzadziej od pozostałych podzielają ten pogląd (tab. 1 aneksu). Na lepszą sytuację dawnej opozycji wskazują najczęściej członkowie "Solidarności", respondenci z wyższym wykształceniem, deklarujący lewicowe poglądy oraz mieszkańcy dużych aglomeracji miejskich (tab. 2 aneksu). Korzystną zmianę pozycji działaczy "Solidarności" dostrzegają najczęściej najmłodszy respondenci, członkowie OPZZ oraz osoby deklarujące lewicowe poglądy (tab. 3 aneksu). Poprawę położenia społecznego pracowników centralnej administracji państwowej i kadry kierowniczej zakładów pracy widzą głównie robotnicy niewykwalifikowani. Opinię, iż ludziom związanym z poprzednim systemem obecnie powodzi się lepiej najczęściej wyrażają respondenci z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym, źle

oceniający własne warunki materialne, robotnicy, członkowie "Solidarności" oraz osoby deklarujące prawicowe poglądy. Wśród przedstawicieli starszej generacji (w wieku 50-59 lat) dwukrotnie częściej występują opinie, że byli komuniści tylko zyskali na obecnych zmianach niż że stracili. Natomiast wśród najmłodszych dominują odwrotne tendencje - (więcej stracili niż zyskali) - tabela 4 aneksu. Wszyscy badani podobnie oceniali sytuację robotników wykwalifikowanych, niewykwalifikowanych, rolników indywidualnych i nauczycieli, wskazując prawie tak samo często na pogorszenie się ich sytuacji.

Dość powszechne przekonanie o złej sytuacji materialnej i obniżeniu się poziomu życia ludzi³ wyostrza spojrzenie na grupy uprzywilejowane. W świadomości naszego społeczeństwa grupy takie, mimo dokonujących się przemian, nadal istnieją. Potwierdzają to wyniki badań - "Polacy '90"⁴ przeprowadzonych przez IFiS PAN w 1990 r. i ostatniego sondażu CBOS, w którym powtórzono wskaźnik zastosowany przez wspomniany zespół naukowców.

	CBOS	
<i>Czy, Pana(i) zdaniem, obecnie w Polsce są ludzie lub grupy ludzi, którzy korzystają z różnych udogodnień życiowych i przywilejów chociaż nie zasługują na to?</i>		
	IFiS 1990 r. (N=1862)	CBOS 1991 r. (N=1500)
<i>Tak, są tacy</i>	63	63
<i>Nie, nie ma</i>	9	14
<i>Trudno powiedzieć</i>	28	22

Jak wynika z zaprezentowanych danych, odsetek respondentów przestrzegających grupy niesłusznie uprzywilejowane jest wysoki i utrzymuje się na niezmiennym poziomie od dłuższego czasu.

³ Zob. "Nastroje społeczne w listopadzie '91". Komunikat z badań CBOS, listopad 1991 r.

⁴ Zob. E. Wnuk-Lipiński "Deprywacja społeczna a konflikty interesów i wartości" W: "Polacy '90. Konflikty i zmiana". Warszawa, IFiS PAN i ISP PAN, 1991 r. s. 15.

Grupy niezastużenie uprzywilejowane lokowano najczęściej - co wynika zarówno z badania IFiS PAN, jak i CBOS - w strukturze władzy. *Dawna władza* (19% - IFiS PAN i 38% CBOS), *nowa władza* (odpowiednio 6 i 24%) i ogólnie *władza* (15 i 17%) - to najczęstsze odpowiedzi na pytanie otwarte, kim są ci, którzy korzystają z przywilejów, chociaż na to nie zasługują. Inne określenia pojawiały się sporadycznie: *kliki* (2% - IFiS PAN, 3% - CBOS), *bogaci* (odpowiednio 3 i 2%) czy nazwy różnych grup zawodowych (4 i 6%). Obecnie (dla przypomnienia: badanie CBOS przeprowadzono rok później niż IFiS PAN), pojawiły się nowe kategorie odpowiedzi: *policja i wojsko* (8%) *prywatni właściciele* (8%) *nigdzie nie pracujący, a wytudżający pomoc społeczną* (8%).

Interesujące jest prześledzenie zasięgu prezentowanych postaw w różnych kategoriach społecznych respondentów. Na obecne przywileje byłej komunistycznej władzy wskazują wyraźnie częściej mieszkańcy miast niż wsi, członkowie "Solidarności", niż OPZZ, osoby deklarujące prawicowe poglądy, niż lewicowe. Na przywileje obecnej władzy prawie tak samo często wskazują mieszkańcy miast, jak i wsi, częściej członkowie OPZZ niż "Solidarności", osoby deklarujące lewicowe niż prawicowe poglądy.

Respondentów, którzy wyrazili przekonanie, że istnieją w Polsce grupy ludzi niesłusznie uprzywilejowanych, zapytaliśmy, na czym polegają te przywileje. Najczęściej udzielane spontaniczne odpowiedzi na to pytanie były następujące:

- wyższe dochody, zarobki, poziom życia	22% wskazań
- zakładanie spółek lub większe możliwości dostępu do kredytów, informacji umożliwiających założenie spółki, nadużywanie własności państwowej w tym celu	17%
- wyższe, wcześniejsze emerytury i renty	16%
- znajdowanie się ponad prawem, nadużywanie, obchodzenie, łamanie, nie podleganie kontroli	14%
- ogólnie: możliwości załatwienia czegokolwiek	13%
- posiadanie rzeczy lub możliwości korzystania ze służbowego samochodu, mieszkania, jego remontu lub tańszego kupienia	10%
- specjalne, tańsze, lepsze uprawnienia socjalne; służba zdrowia, sanatoria, wczasy, darmowe leki	8%
- uprawnienia związane z wykonywanym zawodem (np. darmowe przejazdy, zniżkowe opłaty, deputaty węglowe, umundurowanie itp.)	8%

Pytanie takie zadano wcześniej (1990 r.) respondentom przez IFiS PAN. Niektóre z kategorii odpowiedzi powtarzają się w obu badaniach z jednakową częstością (np. *wyższe zarobki, dochody czy posiadanie rzeczy*), niektóre, w miarę upływu czasu, znacznie częściej (np. *znajdowanie się ponad prawem* - 2-3% w sondażu IFiS PAN, a 14% w sondażu CBOS). Pojawiły się też nowe dotychczas nie odnotowane odpowiedzi: *możliwość zakładania spółek, często z wykorzystaniem własności państwowej, czy też pewność pracy i stanowiska*.

Najogólniej można powiedzieć, że w świadomości Polaków istniały, istnieją i zapewne długo będą jeszcze istnieć grupy uprzywilejowane, szczególnie te związane z władzą. Struktura wewnętrzna tych grup wraz z przypisywanymi im przywilejami ulega jednak pewnym zmianom, tak jak zmieniają się warunki, w których funkcjonują.

ANEKS

Tabela 1.

w procentach

Charakterystyka badanych	Ocena sytuacji właścicieli prywatnych firm				Liczba osób
	lepszta	taka sama	gorsza	trudno pow.	
Ogółem	76	10	9	6	1500
Płeć					
Mężczyzna	77	10	8	5	716
Kobieta	75	9	9	7	784
Wiek					
do 24 lat	76	9	13	2	172
25-29	79	8	9	4	140
30-39	75	12	9	4	381
40-49	76	11	8	5	249
50-59	80	8	4	9	212
60 lat i więcej	73	8	10	9	346
Miejsce zamieszkania					
Wieś	79	8	7	5	604
Miasto	73	10	10	6	896
Wielkość miasta					
miasto do 20 tys.	69	17	9	5	161
od 21 do 100 tys.	80	8	9	4	313
od 101 do 500 tys.	71	10	11	8	260
501 tys i więcej mieszk.	69	9	14	9	162
Wykształcenie					
Podstawowe	78	8	7	7	627
Zasadnicze zawod.	74	11	11	4	372
Średnie	74	12	8	6	396
Wyższe	72	6	13	9	105
Grupa społeczno-zawodowa					
Inteligencja, kadra kier.	71	9	15	5	79
Pozostali prac. umysł.	75	10	8	7	312
Pracownicy handlu i usług	76	14	7	3	88
Robotnicy wykwalifikowani	78	8	8	6	423
Robotnicy niewykwalifik.	82	9	8	2	185
Robotnicy naj.w rol.i leś.	80	11	4	5	55
Rolnicy	76	9	8	7	285
Prywatni przedsiębiorcy	51	16	24	10	63
Ocena war.mat.					
Złe	76	9	9	6	832
Średnie	75	10	9	6	571
Dobre	76	9	7	7	95
Deklarowane poglądy					
Lewica	84	9	5	2	255
Centrum	77	9	10	4	411
Prawica	75	11	9	4	398
Trudno powiedzieć	70	9	10	11	436
Przynależność do związków					
Solidarność	79	9	5	7	124
OPZZ	84	11	4	0	70
Inne	81	11	6	2	47
Nie należy	75	10	10	6	1241
Stos.do prog.Balcer.					
Poparcie	78	9	7	6	366
Brak poparcia	75	11	9	4	550
Za mało o nim wiem	76	8	10	6	415
Trudno powiedzieć	71	7	8	14	168

Czy Pana(i) zdaniem właścicielom firm prywatnych w porównaniu z sytuacją sprzed dwóch lat obecnie powodzi się: 1.Dużo lepiej 2.Lepiej 3.Tak samo 4.Gorzej 5.Dużo gorzej niż dwa lata temu 7.Trudno powiedzieć

Sondaż CBOS zrealizowano w dniach 14-19 listopada 1991 roku na losowej reprezentacji dorosłej ludności. (N=1500)

Tabela 2

w procentach

Charakterystyka badanych	Ocena sytuacji działaczy dawnej opozycji				Liczba osób
	lepszą	taka sama	gorsza	trudno pow.	
Ogółem	52	16	8	24	1497
Płeć					
Mężczyzna	56	18	5	20	713
Kobieta	48	15	10	26	784
Wiek					
do 24 lat	49	17	12	22	172
25-29	51	14	11	24	140
30-39	59	15	8	19	381
40-49	52	18	5	24	248
50-59	56	20	4	20	212
60 lat i więcej	44	16	8	31	344
Miejsce zamieszkania					
Wieś	48	15	8	29	603
Miasto	55	18	7	20	894
Wielkość miasta					
miasto do 20 tys.	53	23	8	16	160
od 21 do 100 tys.	53	18	6	23	313
od 101 do 500 tys.	54	17	8	20	259
501 tys i więcej mieszk.	61	14	9	17	162
Wykształcenie					
Podstawowe	48	17	7	28	625
Zasadnicze zawod.	49	16	11	24	372
Średnie	59	17	7	17	395
Wyższe	64	12	7	17	105
Grupa społeczno-zawodowa					
Inteligencja, kadra kier.	57	14	16	13	79
Pozostali prac. umysł.	58	19	5	19	311
Pracownicy handlu i usług	45	18	11	25	88
Robotnicy wykwalifikowani	51	17	7	25	422
Robotnicy niewykwalifik.	59	14	6	22	185
Robotnicy naj.w rol.i leś.	52	17	6	26	54
Rolnicy	48	13	9	29	285
Prywatni przedsiębiorcy	38	27	8	27	63
Ocena war.mat.					
Złe	55	14	9	22	830
Średnie	48	21	6	26	570
Dobre	59	14	7	20	95
Deklarowane poglądy					
Lewica	62	16	6	16	255
Centrum	51	21	9	19	411
Prawica	55	21	7	17	397
Trudno powiedzieć	45	9	8	38	434
Przynależność do związków					
Solidarność	65	16	5	14	124
OPZZ	49	21	10	20	70
Inne	41	20	15	24	46
Nie należy	51	16	8	25	1239
Stos.do prog.Balcer.					
Poparcie	60	17	7	16	366
Brak poparcia	53	19	8	20	549
Za mało o nim wiem	49	15	8	28	414
Trudno powiedzieć	43	10	8	40	167

Czy Pana(i) zdaniem działaczom byłej opozycji w porównaniu z sytuacją sprzed dwóch lat obecnie powodzi się: 1.Dużo lepiej 2.Lepiej 3.Tak samo 4.Gorzej 5.Dużo gorzej niż dwa lata temu 7.Trudno powiedzieć

Sondaż CBOS zrealizowano w dniach 14-19 listopada 1991 roku na losowej reprezentacji dorosłej ludności. (N=1500)

Tabela 3.

w procentach

Charakterystyka badanych	Ocena sytuacji działaczy "Solidarności"				Liczba osób
	lepszta	taka sama	gorsza	trudno pow.	
Ogółem	47	23	12	18	1497
Płeć					
Mężczyzna	50	23	11	16	714
Kobieta	45	23	12	20	783
Wiek					
do 24 lat	58	16	12	14	172
25-29	42	32	14	11	140
30-39	47	24	13	17	380
40-49	47	21	14	18	249
50-59	48	25	10	18	210
60 lat i więcej	44	22	9	25	346
Miejsce zamieszkania					
Wieś	48	21	11	20	602
Miasto	47	24	12	17	895
Wielkość miasta					
miasto do 20 tys.	44	26	16	14	161
od 21 do 100 tys.	47	28	9	16	313
od 101 do 500 tys.	51	22	10	17	260
501 tys i więcej mieszk.	42	20	16	21	161
Wykształcenie					
Podstawowe	46	22	9	22	627
Zasadnicze zawod.	46	25	14	15	372
Średnie	50	24	12	14	395
Wyższe	47	17	16	20	103
Grupa społeczno-zawodowa					
Inteligencja, kadra kier.	35	24	22	19	79
Pozostali prac. umysł.	53	23	10	14	310
Pracownicy handlu i usług	47	23	13	17	87
Robotnicy wykwalifikowani	44	26	10	20	423
Robotnicy niewykwalifik.	49	19	13	18	185
Robotnicy naj.w rol.i leś.	44	29	13	15	55
Rolnicy	48	19	12	21	285
Prywatni przedsiębiorcy	49	29	8	14	63
Ocena war.mat.					
Złe	49	23	11	17	832
Średnie	46	22	12	20	569
Dobre	44	34	10	13	94
Deklarowane poglądy					
Lewica	56	18	12	14	255
Centrum	47	26	13	14	409
Prawica	43	31	13	13	398
Trudno powiedzieć	46	16	9	30	435
Przynależność do związków					
Solidarność	43	28	17	12	124
OPZZ	59	14	10	17	70
Inne	45	17	9	30	47
Nie należy	47	23	11	18	1239
Stos.do prog.Balcer.					
Poparcie	44	28	12	15	364
Brak poparcia	53	22	12	13	550
Za mało o nim wiem	49	20	11	20	415
Trudno powiedzieć	31	23	10	36	168

Czy Pana(i) zdaniem działaczom związku NSZZ "Solidarność" w porównaniu z sytuacją sprzed dwóch lat obecnie powodzi się: 1.Dużo lepiej 2.Lepiej 3.Tak samo 4.Gorzej 5.Dużo gorzej niż dwa lata temu 7.Trudno powiedzieć

Sondaż CBOS zrealizowano w dniach 14-19 listopada 1991 roku na losowej reprezentacji dorosłej ludności. (N=1500)

Tabela 4

w procentach

Charakterystyka badanych	Ocena sytuacji ludzi starej władzy				Liczba osób
	lepsz	taka sama	gorsza	trudno pow.	
Ogółem	28	30	22	20	1495
Płeć					
Mężczyzna	29	32	22	17	713
Kobieta	27	29	22	22	782
Wiek					
do 24 lat	16	27	37	20	172
25-29	35	30	20	14	139
30-39	28	35	18	19	380
40-49	24	34	23	18	249
50-59	40	26	16	18	210
60 lat i więcej	27	27	21	25	345
Miejsce zamieszkania					
Wieś	27	28	23	22	602
Miasto	30	31	21	18	893
Wielkość miasta					
miasto do 20 tys.	25	37	23	16	160
od 21 do 100 tys.	35	29	16	19	312
od 101 do 500 tys.	29	29	20	22	260
501 tys i więcej mieszk.	24	34	29	13	161
Wykształcenie					
Podstawowe	31	26	19	23	626
Zasadnicze zawod.	30	34	19	17	371
Średnie	23	34	27	16	395
Wyższe	23	26	30	20	103
Grupa społeczno-zawodowa					
Inteligencja, kadra kier.	23	19	43	15	79
Pozostali prac. umysł.	22	37	26	15	310
Pracownicy handlu i usług	23	29	29	20	87
Robotnicy wykwalifikowani	33	29	15	22	421
Robotnicy niewykwalifik.	43	26	14	17	185
Robotnicy naj.w rol.i leś.	29	27	25	18	55
Rolnicy	25	31	19	26	285
Prywatni przedsiębiorcy	17	35	37	11	63
Ocena war.mat.					
Złe	30	32	19	19	831
Średnie	27	29	24	20	568
Dobre	20	24	34	21	94
Deklarowane poglądy					
Lewica	23	24	36	18	255
Centrum	23	35	25	17	409
Prawica	38	35	16	11	398
Trudno powiedzieć	27	25	15	32	433
Przynależność do związków					
Solidarność	40	30	19	11	124
OPZZ	24	31	24	20	70
Inne	23	32	28	17	47
Nie należy	28	30	22	21	1237
Stos.do prog.Balcer.					
Poparcie	35	30	21	14	364
Brak poparcia	27	32	25	15	550
Za mało o nim wiem	27	28	21	24	413
Trudno powiedzieć	20	31	14	35	168

Czy Pana(i) zdaniem ludziom starej władzy w porównaniu z sytuacją sprzed dwóch lat obecnie powodzi się: 1.Dużo lepiej 2.Lepiej 3.Tak samo 4.Gorzej 5.Dużo gorzej niż dwa lata temu 7.Trudno powiedzieć

Sondaż CBOS zrealizowano w dniach 14-19 listopada 1991 roku na losowej reprezentacji dorosłej ludności. (N=1500)

Tabela 5

w procentach

Charakterystyka badanych	Ocena sytuacji byłych członków PZPR				Liczba osób
	lepszta	taka sama	gorsza	trudno pow.	
Ogółem	28	30	23	19	1499
Płeć					
Mężczyzna	29	30	24	16	715
Kobieta	26	30	22	22	784
Wiek					
do 24 lat	12	32	36	20	172
25-29	34	24	32	10	140
30-39	29	34	20	18	381
40-49	29	30	22	19	248
50-59	34	27	20	18	212
60 lat i więcej	27	29	20	24	346
Miejsce zamieszkania					
Wieś	25	27	26	22	603
Miasto	30	32	22	17	896
Wielkość miasta					
miasto do 20 tys.	29	31	24	16	161
od 21 do 100 tys.	36	29	18	17	313
od 101 do 500 tys.	28	36	19	17	260
501 tys i więcej mieszk.	21	32	31	16	162
Wykształcenie					
Podstawowe	31	26	20	23	626
Zasadnicze zawod.	28	30	25	18	372
Średnie	23	37	24	16	396
Wyższe	24	29	33	14	105
Grupa społeczno-zawodowa					
Inteligencja, kadra kier.	23	28	38	11	79
Pozostali prac. umysł.	23	37	24	16	312
Pracownicy handlu i usług	19	23	41	17	88
Robotnicy wykwalifikowani	32	31	17	19	422
Robotnicy niewykwalifik.	39	27	16	17	185
Robotnicy naj.w rol.i leś.	22	25	20	33	55
Rolnicy	24	27	27	21	285
Prywatni przedsiębiorcy	25	25	25	24	63
Ocena war.mat.					
Złe	29	31	22	18	831
Średnie	26	29	24	21	571
Dobre	27	29	29	14	95
Deklarowane poglądy					
Lewica	19	26	39	16	254
Centrum	24	34	25	17	411
Prawica	37	32	18	13	398
Trudno powiedzieć	28	26	18	28	436
Przynależność do związków					
Solidarność	40	27	20	14	124
OPZZ	29	34	26	11	70
Inne	28	23	26	23	47
Nie należy	27	30	24	20	1240
Stos.do prog.Balcer.					
Poparcie	33	31	24	13	365
Brak poparcia	28	30	26	16	550
Za mało o nim wiem	26	28	22	24	415
Trudno powiedzieć	18	33	18	30	168
Czy Pana(i) zdaniem pracownikom aparatu partyjnego byłej PZPR w porównaniu z sytuacją sprzed dwóch lat obecnie powodzi się: 1.Dużo lepiej 2.Lepiej 3.Tak samo 4.Gorzej 5.Dużo gorzej niż dwa lata temu 7.Trudno powiedzieć					

Sondaż CBOS zrealizowano w dniach 14-19 listopada 1991 roku na losowej reprezentacji dorosłej ludności. (N=1500)